

УДК 340.15:342.4(1-87)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.11>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС БРИТАНСЬКОГО МОНАРХА

Козинець О.Г.,

кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін
юридичний факультет
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4760-7550>

Чумаченко В.Ю.,

студентка III курсу групи КЮ-202,
юридичний факультет
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Козинець О.Г., Чумаченко В.Ю. Конституційно-правовий статус британського монарха.

У статті досліджено питання сутності конституційно-правового статусу монарха Великої Британії. Зазначено, конституційний досвід Великої Британії є унікальним. Ця країна має чи не найдавнішу конституційну історію та практику.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що починаючи з XVII ст. роль монарха в державному управлінні постійно змінювалася шляхом перманентного скорочення повноважень королівської влади. Внаслідок прийняття в 1689 р. Парламентом Білля про права та в 1701 р. Акта про устрій, в Англії відбулася юридична фіксація відходу від абсолютизму і остаточне закріплення конституційної монархії.

У статті ставиться за мету дослідити основні аспекти конституційно-правового статусу британського монарха.

Зазначено, що нині монарх є главою держави і формальним джерелом суверенної влади, а також виступає символом єдності нації і гарантом державної спадкоємності та стабільності в суспільстві. У Великобританії переважна більшість повноважень глави держави здійснюється іншими органами, насамперед урядом і його главою, тому можемо констатувати, що реальні владні повноваження монарха в Великобританії в значній мірі обмежені.

Протягом епохи правління Єлизавети II, котра померла в 2022 році, монархія більше розглядалась як символічний інститут, що уособлював єдиний британський народ. Згодом до влади прийшов старший син покійної королеви Великої Британії – 73-річний Чарльз. Він став новим монархом і отримав титул короля.

У результаті дослідження автори доходять до висновку, що Монарх визнається джерелом суверенної влади, символом єдності нації та головою англіканської та пресвітеріанської церков. У зв'язку з тим, що Монарх – фігура політично

нейтральна, він виступає як гарант стабільності у державі та суспільстві. При цьому, хоча монарх і входить до складу парламенту, в англійській правовій доктрині прийнято ставити главу держави на перше місце в системі вищих органів державної влади.

Ключові слова: конституція, монарх, правління, повноваження, лорди.

Kozynets O.H., Chumachenko V.Y. Constitutional and legal status of the british monarch.

The article examines the issue of the essence of the constitutional and legal status of the monarch of Great Britain. It is noted that the constitutional experience of Great Britain is unique. This country has almost the oldest constitutional history and practice.

The relevance of the research topic is due to the fact that starting from the 17th century the role of the monarch in state administration was constantly changing by permanently reducing the powers of the royal power. As a result of the adoption by the Parliament of the Bill of Rights in 1689 and the Act of Organization in 1701, the departure from absolutism and the final establishment of the constitutional monarchy were legally fixed in England.

The article aims to investigate the main aspects of the constitutional and legal status of the British monarch.

It is noted that today the monarch is the head of state and the formal source of sovereign power, and also acts as a symbol of the unity of the nation and the guarantor of state continuity and stability in society. In Great Britain, the vast majority of the powers of the head of state are exercised by other bodies, primarily the government and its head, so we can state that the real powers of the monarch in Great Britain are largely limited.

During the reign of Elizabeth II, who will die in 2022, the monarchy was seen more as a symbolic

institution representing the united British people. Later, the Eldest son of the late Queen of Great Britain – 73-year-old Charles – came to power. He became the new monarch and received the title of king.

As a result of the research, the authors come to the conclusion that the Monarch is recognized as the source of sovereign power, a symbol of the unity of the nation, and the head of the Anglican and Presbyterian churches. Due to the fact that the Monarch is a politically neutral figure, he acts as a guarantor of stability in the state and society. At the same time, although the monarch is part of the parliament, in English legal doctrine it is customary to put the head of state in the first place in the system of higher state authorities.

Key words: constitution, monarch, rule, powers, lords.

Постановка проблеми. Аналіз сутності конституційно-правового статусу британського монарха є актуальним, оскільки конституційний досвід Великої Британії є унікальним. Ця країна має чи не найдавнішу конституційну історію та практику.

Саме Великобританія (хоча ця назва буде правильною лише з 1707 р. коли Англія і Шотландія підписали договір про союз і формування Королівства Великобританія) започаткувала функціонування багатьох демократичних державно-правових інститутів.

Конституція Великобританії за визнанням теоретиків права є політикоправовим феноменом, що не має аналогів в історії конституціоналізму.

Стан опрацювання. Даній проблемі були присвячені праці таких вчених як, наприклад, Бруслик О.Ю., Шаповалов В.М. та інші.

Метою статті є висвітлення основних аспектів щодо питання про конституційно-правовий статус британського монарха.

Виклад основного матеріалу. Одним із вищих органів влади є глава держави. В залежності від форми правління главою держави може бути монарх, може бути президент або прем'єр-міністр. Обсяг повноважень та реальна роль у здійсненні влади також залежить від існуючого в державі політичного режиму.

Історично першим видом глави держави був монарх. В перших державах він мав необмежену владу. Протягом часу існування інститут глави держави еволюціонував, але і сьогодні монархія існує в сучасних країнах.

Так, монархія є системоутворюючим державним інститутом, який відіграє провідну роль у створенні та існуванні Сполученого Королівства Великої Британії [4, с. 28]. Починаючи з XVII ст. роль монарха в державному управлінні постійно змінювалася через постійне скорочення повноважень королівської влади.

Після Славетної революції в результаті прийняття в 1689 р. парламентом Білля про права і в 1701 році Акта про влаштування в Англії відбулося юридичне закріплення відходу від абсолютизму й остаточне закріплення конституційної монархії.

У даний час британський монарх є главою держави і формальним джерелом суверенної влади, а також є символом єдності нації і гарантом державної спадковості і стабільності в суспільстві.

Слід зазначити, що монарх фактично уособлює державу і державну владу.

Формально британський монарх має досить багато прав:

- призначати лордів і міністрів;
- керувати збройними силами;
- визначати дипломатичну діяльність тощо [7, с. 29].

Існує кілька груп повноважень британського монарха. У цьому аспекті найбільш універсальними та характерними повноваженнями монарха Великої Британії є перша група повноважень – представницькі функції монарха.

Звичаї, правила і законодавчі норми, згідно з якими монарх представляє свою країну у внутрішніх і зовнішніх відносинах, сягають глибокої давнини, оскільки ще в давнину глава держави (раніше в абсолютній монархії) втілював основні права і повноваження держави [1, с. 140].

Монарх персоніфікував свою державу і представляв її в контактах з представниками інших держав. Вищезазначені повноваження притаманні монарху Великої Британії.

Представницькі функції виконуються згідно з правилами, які сягають багатьох століть. Так, монарх Великої Британії, наприклад, головує на різних урочистих церемоніях, на святкуваннях національних свят.

Він звертається з привітанням і словом до народу з приводу знаменних дат чи важливих подій. Монарх може подавати офіційні звернення до парламенту. Ці послання можуть носити ритуальний характер, а можуть бути пов'язані з якимись подіями в житті країни [6, с. 95].

Відповідно до цього ж британський монарх акредитує своїх дипломатичних представників в іноземних державах, підписує і видає спеціальні вірчі грамоти.

З-поміж іншого, варто також зазначити про те, що у сучасних умовах монарх Великої Британії здійснює офіційні візити, зустрічається з іншими главами держав, відвідує різні міжнародні форуми, де присутні його колеги, глави інших держав, які представляють країни світу.

Під час офіційних візитів глави держав мають право на почесну зустріч: шикуються почесна варта, лунають салюти, звучить гімн. Такі візити уособлюють міжнародні контакти, а урочиста зустріч

підкреслює повагу країни перебування до країни, яку представляє відвідувач – глава держави.

Другу групу повноважень монарха Великої Британії можна позначити як повноваження у сфері державного управління. Ці можливості можна розшифрувати так: монарх так чи інакше бере участь у призначенні уряду та його відставці, іншими словами, у формуванні виконавчої влади.

Це право може бути реальним і номінальним. Зазвичай це право є номінальним. Так, у Великобританії рішення про розпуск парламенту зазвичай приймає монарх з урахуванням думки прем'єр-міністра (уряду) [5, с. 150].

У Великій Британії акти, видані від імені монарха, майже завжди є урядовими актами, за допомогою яких глава держави видає свої акти від свого імені. У деяких випадках ці акти мають власну сферу правового регулювання, і ця сфера (можливо, менш важлива, ніж та, що охоплюється діяльністю парламенту) займає своє місце в житті країни.

В аспекті впливу монарха на виконавчу владу також важливим є те, що інформацію про функціонування Уряду королева отримує не лише від Прем'єр-міністра, а з різних джерел і в різний спосіб. Відповідно до встановленої традиції, суверену двічі на день доставляють спеціальний червоний кейс, так звану «червону валізу», із найбільш важливими державними паперами, які спеціально готують для монарха різні міністри. Окрім цього, глава держави має право витребувати в будь-якого члена Уряду інформацію, яка цікавить монарха, та ознайомитися з рішеннями, що приймалися відповідними міністерствами, відомствами, чи Кабінетом у цілому. Оскільки вся документація Кабінету (протоколи засідань, службова переписка, проекти рішень тощо) є державною таємницею і при зміні влади не передається наступному Уряду, тому тільки королева володіє повною інформацією про роботу і характер прийнятих рішень кабінетів та прем'єр-міністрів, що діяли в період правління монарха. Тому, у Сполученому Королівстві велика кількість справ здійснюються від імені монарха та за своєю юридичною природою оформлені як реалізація королівської прерогативи. Слід зауважити, що конституційні статuti, угоди, та інші джерела некодифікованої британської конституції з часом погано визначають певні аспекти реалізації королівських прерогатив, тим самим залишаючи в руках правлячого монарха певну свободу вибору під час їхнього здійснення. У британській конституційно-правовій науці ця проблема має назву реалізації монархом дискреційних повноважень. У вітчизняній юридичній літературі вказані повноваження монарха йменуються так званими «сплячими» повноваженнями.

Право на фінансову безпеку є однією з найдавніших особистих королівських прерогатив. Водночас саме фінансовий аспект завжди був

чи не найважливішим об'єктом критики британської монархії [2, с. 88].

Слід зазначити, що у Великій Британії переважну більшість повноважень глави держави здійснюють інші органи, насамперед уряд та його глава, тому можна констатувати, що реальні повноваження монарха у Великій Британії здебільшого є обмеженими.

Усі акти, що виходять від монарха, набувають юридичної сили, як правило, якщо вони скріплені підписом глави уряду або відповідального за них міністра [3, с. 58].

Крім того, монарх Великобританії має ряд почесних прав:

- атрибутами монархічної влади є корона, мантия, трон і скіпетр;
- фінансове забезпечення монарха складається з його особистого майна та бюджетних асигнувань, визначених парламентом;
- монарх має право на резиденцію, при ньому значна кількість посадових осіб (королівський двір), складають його штат;
- прерогатива монарха є своєрідним конституційним резервом, який може бути використаний у критичних випадках [8, с. 4-5].

Під час правління Єлизавети II, яка померла у 2022 році, монархія сприймалася більше як символічний інститут, який уособлює об'єднаний британський народ. Згодом до влади прийшов старший син покійної королеви Великої Британії, 73-річний Чарльз. Він став новим монархом і отримав титул короля.

Для успішного виконання ролі національного лідера важливо, щоб монархія була неупередженою і водночас стояла над партійною боротьбою. Тому нині монархія, як ніколи в історії Великої Британії, є аполітичною інституцією з досить обмеженими важелями впливу на уряд і державне управління.

Висновки. Проаналізувавши питання сутності та особливостей конституційно-правового статусу британського монарха слід зазначити наступне. Британський монарх визнається джерелом суверенної влади, символом єдності нації, главою англіканської та пресвітеріанської церков. Але в силу того, що Монарх є політично нейтральною фігурою, він виступає гарантом стабільності в державі та суспільстві.

У той же час, хоча монарх є членом парламенту, в британській правовій доктрині прийнято ставити главу держави на перше місце в системі вищих органів державної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бруслик О.Ю. Конституційно-правова трансформація британської монархії в новітню епоху Єлизавети II (стаття перша). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 133–146.

2. Грін О.О. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. *Видавництво ФОР Бреза А.Е.*, 2015. 183 с.
3. Шаповал В.Н. Британская конституція: політико-правовий аналіз. К., *Либідь*. 1991. 135 с.
4. Горшеньова М.С., Закоморна К.О., Ріяка В.О. Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник. *Юрінком Інтер*. 2006. 544 с.
5. Черінько І.П. Парламентарні монархії Західної Європи як різновиду політичного режиму. *Політика*. 2010. С. 146–156.
6. Олейнікова Г. Коротка онтологія та традиції англійського парламенту. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. № 57. 2022. С. 95–100.
7. Лузин В.В. Парламентская модель разделения властей (на примере Великобритании). *Право и политика*. 2000. № 6. С. 27–37.
8. Bogdanor V. The New British Constitution. Vernon Bogdanor. *Oxford : Hart Publishing*. 2009. 334 p.